

ATESTĂRI DOCUMENTARE ALE MANIFESTĂRII CONȘTIINȚEI NAȚIONALE ROMÂNEȘTI ÎN SĂLAJ DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA

Născut și format în spațiul carpato-danubiano-pontic poporul român, după cum se știe, n-a încetat nici o clipă să-și ducă rosturile vieții pe aceste meleaguri ale sud-estului european. Înfruntând vicisitudinile timpurilor, conștiința sa ca popor plămădit din daco-geți „cei mai viteji și mai drepți dintre traci” după cum îi definește părintele istoriei antice Herodot, încă în secolul al V-lea î.e.n. și din romanii care și-au impus stăpânirea asupra Daciei în secolul al II-lea e.n., a fost tot timpul un stindard al vieții românilor din toate provinciile locuite de ei. Dacă în Transilvania primelor veacuri ale feudalismului mărturiile consemnate de documentele vremii sînt mai reduse cantitativ, însă nu și calitativ, ultimele secole ale aceleiași epoci istorice abundă în informații care ne arată, că românii nu și-au uitat niciodată originea lor de neam și a locului existenței lor.

Ocupația austriacă asupra Transilvaniei impusă la sfîrșitul secolului al XVII-lea și consolidată în cel următor, prin imensul aparat administrativ-militar birocratic, deși a însemnat o înăsprire a vieții locuitorilor, îndeosebi a celor din straturile de jos, a creat totuși cadrul propice consemnării, ca mărturie pentru veșnicie, a multora dintre cele mai gingașe trăiri interioare ale poporului român. Pentru susținerea amintitului aparat, care le asigura stăpînirea, austriei trec la recenzarea și a celor mai neînsemnate bunuri materiale, ca prin impozite și alte dări percepute în urma deținerii acestora, să poată, să-și mențină și chiar să-și extindă stăpînirea. Se întocmesc din ce în ce mai des recensăminte, situații, cunoscute îndeosebi sub denumirea de conscripții urbariale de o meticulozitate nemaîntîlnită pînă atunci. Prin acest fapt ele rămîn de o deosebită valoare documentară deoarece ne oferă un tablou amplu și profund a stărilor de lucruri de aici din Transilvania. Una dintre cele mai importante lucrări de acest gen o întreprind austriei în anul 1785.

Potrivit obiceiului statornicit de altfel prin legislația medievală, românii sînt impuși mai mult la dări din animale. Cu timpul această practică este din ce în ce mai mult abandonată și stăpînirea locală și cea centrală trece la impunerea de dări și din produsele cerealiere. Totuși, încă și în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea mai sînt localități și în Sălaj unde se mențin vechile practici. Din discuțiile pe această temă dintre locuitori și conscriptori ne parvin nouă azi informațiile referitoare la problematica amintită în titlul prezentului studiu. Iată, de exemplu, la întrebarea a VII-a din șirul de întrebări

ale conscriitorilor de la 1785 locuitorii unor sate din comitatele Crasna și Solnocul de Mijloc răspund, că ei din cereale n-au dat dare, respectiv n-o n-a, pînă în acel moment. Întrebarea, respectînd ortografia scribului care a consemnat-o, fără să putem ști exact pronunția celor în cauză, fie anchetatori fie declaranți, deoarece, chiar banal fiind, totuși o spunem, în condițiile tehnice de atunci n-avea cum să fie și o înregistrare fonetică și care azi să ne permită stabilizarea celui mai pur adevăr în acest sens, este formulată și redată și în limba română unde era cazul, în felul următor: *Dau Lekuitori dye aitsa Domnilor locului a Noa, dake dau din tse Felyŭri de Venituri Kreßkutje din pemint Si averi O dau atseja? Si de Kite Vrieme? Schi ješte in Obitsaj atsašte a Noa, Schi pe la alte Domny in atsašte Tsinštite Vármegye, Afare de atsašta, tsau Obitsnuit pene in Ziva de asztez, Ńe maj deje pe Un an Iobadjul Domnušó in rindul altora Felyŭri dye daruri? Schi maj aleŃ darurile a tselje akár in bany, akár in alt cseva, din tse au Ńtat?* La această întrebare locuitorii satului Cosniciul de Sus răspund în felul următor: „*Din Bukatyeye noŃtye la Domny a Nooa punamu nam dat, inta tsešta Csinštite Vármegye, nitse in alt Ńat Rumunyesk dau.*” Alăturat este redată și traducerea în limba latină a răspunsului, în felul următor: „*Ex Terrae Nascentiis Nonam Domino Terrestrali hactenus non praestavimus, in hoc Inclyto Comitatu nec in alijs Possessionibus Valachicis est in usu Nonae Praestatio.*” Este evident, fără explicații, că locuitorii acestui sat se numeau pe sine și o declarau și altora, că sînt români și numai oficialitățile și alți stăpîni nu încetinesc în a-i numi valahi¹. La fel răspund și cei din Marca². Răspunzînd la aceeași întrebare locuitorii satului Chilioara din comitatul Solnocul de Mijloc declară: „*Noj la Domnyi a Noa nu dem gyin alte tsele, fere gyin Vin, intrašta Vármegye, dao si la altz Domnyi a Noa Auba nustyim. Dsesma gyin gra, gyin ovez si gyin vin máj naintye ku opt áj am dat pa Ńámá Popi tsel UngureŃk la Kusaj, de atunts dem pe Ńámá Popi Rumunyesk Lokuluj atseŃtuje. Bány gata si altye tsele darur nam dat nyimika.*” În traducerea latină a acestui răspuns autorii conscripției pentru preoții de cele două naționalități, probabil sub imperiul concepției filozofice a timpului despre natura lucrurilor și fiind vorba tocmai despre persoane ce servesc acestuia îi prezintă pe confesiuni și nu pe criteriu național, respectiv „... Parochi Reformati Kusalyiensis Semper, abinde in rationem Parochi hujatis GraecoCatholici e tritico, avena et Vino administrare Solemus”³. Important este însă că, deși ne aflăm într-o altă parte a Silvaniei decît cea în care erau și sînt localitățile amintite, declaranții în numele comunității ce o reprezintă, se numesc pe sine români, din moment ce preotul lor este român, respectiv românesc conform textului original și nu valahi sau în alte forme de definire ca neam căruia îi aparțin.

Mai mult decît atît în unele localități sătenii la aceeași întrebare dau răspuns, că locul lor este vatră românească, ceea ce spune mult la o cătuși de cît cercetare de ordin lingvistic a termenului folosit. Cuvîntul vatră are

¹ Arh. Stat. Sălaj, fond Ioan Ardeleanu-Senior, grupa a II-a, Coscripția urbarială de la 1785, dosar numărul 3

² *Idem*, dosar numărul 6

³ *Idem*, dosar numărul 55

semnificația unui loc cu mult timp înainte stabilit. Data așezării acelor oameni pe acel loc, conform înțelesului expresiei uzitate, se pierde în negura veacurilor, aparținând domeniului veșniciei sau cel puțin quasiveșniciei și nicidecum unui răstimp în care tradiția și memoria strămoșilor își are cuvântul. Astfel răspund în fața conscriptorilor bătrînii și jurații satului Cig (azi în județul Satu-Mare) comitatul Solnocul de Mijloc. Iată textual declarația lor: „*Noa nu dem gyin nyimika, Ke Lokul ajeszta ej Vatra Rumunyaszke, ...*“⁴. Cei din Criștelec, comitatul Crasna declară: „*Nooa gyin bukatyele noſtye nu dem, nitse in alt szat ungye jeſte vatra Rumunyeſke nu dem.*“⁵ În forma latină atît a răspunsului ciganilor cît și a criștelecianilor cei care întocmesc și redactează conscripția pentru noțiunea de român, precum era și de așteptat, folosesc termenul de valah. Numai în răspunsul celor din Mălădia, comitatul Crasna, care este următorul: „*Pene akuma Nitse Desme Nitse Noa nam dat in Varmegye atseſta nuſe de nitse un ſat Ungye Jeſte Vatre Rumunyaſke*“ în varianta latină conscriptorul adaugă mențiunea: „popular spus (adică în limba poporului) Vatră Românească“. Textul latinesc al acestui răspuns este acesta: „In Hoc Inclyto Comitatu nec in aliis Possessionibus Valahicis Vulgo Vatre Rumunyaske dictis praestatur“⁶. Mențiunea întîmplătoare în cazul satului Mălădia (spun întîmplătoare deoarece putea fi și în consemnarea răspunsului altor săteni, din alte localități nu numai în cazul acestui sat n.n.), oferă un argument în plus a vechimii românilor pe aceste meleaguri. De la bun început este cum nu se poate mai limpede și mai bine cunoscut, chiar banal, faptul că un limbaj popular nu se crează în decursul a cîtorva ani, în timpul unei sau două generații, ci în decursul a mai multor secole, chiar milenii uneori. Dacă mobilitatea exprimării elementului cultivat, este evidentă la orice popor, nu același lucru este atunci cînd această problemă aaprtine straturilor de jos ale poporului, categoriilor de oameni lipsiți de preocuparea cizelării modului de exprimare, îndeosebi în epocile în care se plasează evenimentul. Gîndirea vie, concretă și reală a țaranului român de atunci se concentra asupra grijii procurării celor strict necesare existenței lui și a familiei sale. Vorbirea lui era o problemă de moștenire și de obișnuință. El știa doar atît, în acest domeniu, că așa vorbeau și înaintașii lui. La rîndul ei aceasta era din cauză, că accesul la cultură era un privilegiu al unor cercuri restrînse. Avînd în vedere toate aceste realități de necontestat considerăm, că Școala Ardeleană care se înfiri-pa deja, nu putea să fi influențat încă conștiința națională a românilor din Țara Silvaniei, mai ales că ne aflăm în această extremitate a românismului din nord-vestul țării noastre și îndeosebi prin faptul că și aceasta era doar la începuturile ei. Și de fapt, în urma urmei, fără să ne propunem un studiu în acest sens, Școala Ardeleană chiar în faza ei de maximă dezvoltare, din cauza limitelor ei datorate fie stadiului evoluției științei istorice, fie determinată de anumite scopuri imediate ale intereselor politice de epocă, n-a făcut altceva decît să demonstreze unele adevăruri despre poporul român în fața potențailor vremii, care din răspuțeri nu vroiau să recunoască trecutul și

⁴ *Idem*, dosar numărul 49

⁵ *Idem*, dosar numărul 4

⁶ *Idem*, dosar numărul 7

viața noastră aici pe pământul vechii Dacii. Poporul din toate straturile societății avea însă sădit în inimi adevărul istoric despre originea noastră și faptul că sîntem cei mai vechi locuitori ai acestor plaiuri. Acest adevăr a în-suflețit dintotdeauna poporul român, i-a întărit credința în viitorul său și l-a făcut de neclintit de pe glia sa strămoșească, în pofida tuturor vicisitudinilor vremurilor, a tuturor stăpînirilor care s-au perindat și a tuturor încercărilor acestora de a-l scoate din matca sa și în final de a-l desființa.

IOAN TOMOLE

**PREUVES DOCUMENTAIRES DE LA DIX-HUITIÈME SIÈCLE
AU SUJET DE LA CONTINUITÉ ET CONSCIENCE NATIONALE ROUMAINE
SUR LE TERRITOIRE DE ȚARA SILVÂNIEI**

(R é s u m é)

Cette études nous présente quelques preuves documentaires de la dixhuitième siècle au suget de la conscience nationale et continuité roumain sur le territoire de Țara Silvaniei. Les habitants des villages Chilioara, Cig (aujourd' hui sur le territoire du département Satu-Mare), Cosniciul de Sus, Criștelec, Mălădia, Marca déclarent en présence des autorités d'état qu'ils sont Roumains, non Valaques et que leurs villages sont vieux âtres roumains.